

A KULTÚRA MINT ÁLLAMCÉL*

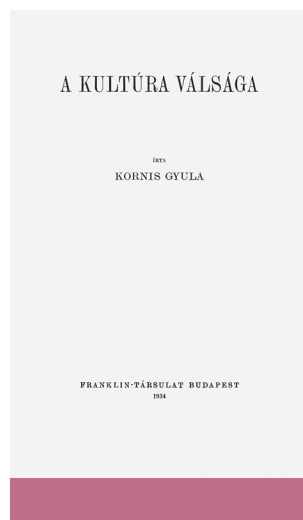
KORNIS GYULA

Az államra a művelődés terén is mind több és több feladat hárul. Mindezek a tények a mai állam valóságát, megjelenési formáit tárják elénk. Azonban e tények mögött nagy világnézeti problémák rejtőznek. Az államnak valamennyi kérdése ugyanis valamely célhoz, illetőleg e célban rejlő értékhez mérten oldhatók meg. Aki az állam jogalkotó hatalmát fel akarja használni, a meglévő rendet és intézményeket meg akarja változtatni, az előtt mindig valami célnak kell lebegnie, egy értéknek, amelyhez viszonyítva a javasolt változtatás értékesebb, mint a meglévő rend. E részletcélok végső célokba és értékekbe torkollnak, melyeknek foglalatja a reformra törekvő szemei előtt mint állameszmény, az állam ideális lényege és mintája fénylik. Az állami tevékenység mögött tehát tudatlanul vagy tudatosan mindig világnézet, filozófiai álláspont húzódik meg. Mi az állam végső célja, értelme, ideája? Milyennek kell lennie az államnak? Mi a rendeltetése az emberiség történetében és jövő fejlődésében, az egyetemes emberi haladásban? E kérdések fonalán egészen természetesen alakultak ki a különböző államcél-elméletek. Az egyik szerint az állam célja az egyes java, az egyén boldogsága; a másik szerint a közösség java, a közboldogság (eudaimonizmus, utilitarizmus). Ebből fakad a *jóléti állam* eszménye. Egy másik elmélet az állam egyedüli célját a jogban látja, mely biztosítja az egyén szabadságát (jurizmus). Ezen az elvi alapon sarjadjik ki a *jogállam* eszméje. Viszont az állam etikai cél-elmélete, melynek Platón az atyja, az állam végső rendeltetését az erkölcs megvalósításában pillantja meg: egyén és állam e végső etikai célban fedi egymást. A 19. század elején ez az elmélet a nagy német idealizmusban *renaissance*-át éli: Fichte, majd Hegel ebből a gondolatból igazolják az állam létjogát, jelentőségét s világtörténeti misszióját; az erkölcsi végcélból vezetik le az állam konkrét céljait mint eszközöket. Az erkölcs itt tágabb értelemben a szellem egész értékrendszerét, a kultúrát jelenti. A kultúra megvalósítása végső fokon az állam célja. A jóléti és a jogállam mellett így emelkedik ideállá a *kultúrállam* fogalma.

ÁLLAMCÉL-ELMÉLET

Az állam akaratának és cselekvésének eleve fel kell tennie célokat, melyekkel, mint rációkkal, igazolja eljárását. Ha törvényeket hoz, alkotmányreformot tervez, más államokkal szerződéseket köt, új intézményeket szervez, rendeleteket ad ki, akkor mindig céloknak kell előtte lebegnie. Ezek a célok azonban végiggondolva, ésszerűen mindig magasabb állandó célokba mint alapmeggyőződésekbe, elvekbe emelkednek, melyek az állam egész jogalkotását, valamennyi intézkedését áthatják.

* A szöveg Kornis Gyula azonos címet viselő 1931. április 13-i akadémiai székfoglaló előadásának a szerző *A kultúra válsága* (Franklin, Bp. 1934) című könyvében megjelent változatán alapul és abból rövidített, szerkesztett részleteket közöl (122, 125–128, 130–133, 137). (A szerk.)

Kornis Gyula: *A kultúra válsága* (1934)

minden politikai pártprogram alkalmazott világnézet

Az elvi alapon álló politikai pártoknak (melyek közül a többség az állam életét irányítja) programja mögött mindig bizonyos, az állam céljáról való felfogás húzódik meg, amely viszont értékbeli meggyőződésre vezethető vissza. Ha ez a meggyőződés minden értéket az egyénnek tulajdonít, akkor az államot csak eszköznek tartja, melynek feladata lehetővé tenni, hogy az egyén a benne

szunnyadó erőket szabadon kifejthesse. Az individualista értékfelfogásból fakad a liberális államcél-elmélete, egyben az államélet minden terén a be nem avatkozás gyakorlati álláspontja. Az univerzalista értéktudat csak a közösségnek értékét érzi, az egyénnek csak

annyiban tulajdonít értéket, amennyiben a közösséget mint eszköz szolgálja. Ebből az értékelési talajból a szocialisztikus-kommunisztikus államcél virágzik ki: az állam feladata az egyénnél magasabb értékek megvalósítása, az egyénnek teljesen fel kell olvadnia az államban. Ez elmélet gyakorlata: a jogrendnek s minden intézménynek szocializálása, a magántulajdon rendszerének eltörlése, az egyéni szabadságjogoknak megsemmisítése. Liberálisnak vagy szocialistának, konzervatívnak vagy radikálisnak, demokratának vagy arisztokratának, nacionalistának vagy internacionalistának lenni annyit jelent, mint más és más értékfelfogást táplálni az állam célja felől. Minden politikai pártprogram lényegében alkalmazott világnézet. Amit politikai elveknek nevezünk, az végső elemzésben nem egyéb, mint az államcélról való értékmeggyőződés. Minden párt tudatosan vagy tudattalanul ehhez mérve bírálja az állam meglévő szerkezetét, jogrendjét, intézkedéseit s javasolja átalakító reformjait. Mióta a parlamentek teljesen demokratizálódtak, a világnézeti ellentétek világszerte kieleződtek a pártalakulásban. Valamikor, ha több párt volt is, mindezek az uralkodó osztályt képviselték, melynek homogén világfelfogása volt; s minthogy a liberális állam magát világnézeti szempontból úgyis semlegesnek nyilvánította, s a be nem avatkozás álláspontján volt, természetes, hogy a világfelfogás különbözősége politikailag kevésbé éreztette hatását. Ellenben a teljesen demokratizált parlamentek tagjai egészen heterogén világnézetű emberek, akik a társadalom egymással ellentétes értékfelfogású rétegeinek exponensei. Érthető tehát, hogy a világnézeti ellentét a mai parlamentekben sokkal nagyobb szerepet játszik, sőt egyenest döntő súlyra tesz szert a pártoknak az állami hatalom elnyeréséért folytatott küzdelmében.

A gyakorlati politika persze az elvekkel mint ideális célkitűzésekkel szemben kénytelen az adott hatalmi és egyéb helyzettel is számolni s ehhez többé-kevésbé alkalmazkodni. Annál is inkább, mert a végső és állandó cél megvalósításának ezerféle eszköze, azaz részletcélja lehet. A gyakorlati politika a spektrum sokféle színében játszhatik, de ezek összege mégis a végső cél fehér fényében egyesül. A végső államcél mindig messzefénylő ideál, melynek normái eltorzulnak a valóságban, mihelyt ennek ráncaihoz simulnak. A mindenkor valóságos állam mindig egy bizonyos történeti helyzet egyszeri eredménye: bizonyos nemzet bizonyos korban, bizonyos lelkeséggel s bizonyos természeti gazdasági feltételek között. Az államcélból folyó normatív s az adott helyzetből folyó történeti kategória nem fődik egymást. A kettő között a fáziseltolódás örökös. Ésszerű, logikai síkon megszerkesztett örökérvényű abszolút államelmélet vagy politika lehetetlen. Hisz maguk a végső elvek fogalmazványai is, a világnézet alapmeggyőződései is, többé-kevésbé változnak. Melyek az igazi elvek, az érvényes végső célok? – ez éppen a tudomány örök problémája, melynek igazságtartalmához csak folytonos kutatással mindjobban közeledik, ha nem éri is el a maga boldogító teljességében. Az állam valóságát többé-kevésbé átsugározzák bizonyos ideálok, melyeknek halványabb vagy élénkebb nyomait kinyomozhatjuk benne. S viszont a valóságos államélet szemlélete meg folytonos alkalom arra, hogy felcsillanjon az elmében az ideál, mely megvalósítást követel s törekvésre serkent. Az ideál részt vesz a valóságban s a valóság részt vesz az ideálban. Nem haladnak egy lépésben, de kísérik egymást. Ez az államélet fejlődésének mélyebb dinamikája.

Az állam végső célja, akármilyen értékelő állásponton tűzzük is ki, kétségkívül elvont természetű formális elv, melyet az adott helyzethez, konkrét

politikai feladatokhoz mérten lehet csak tartalommal kitölteni. S éppen a cél formális természete okozza a legnagyobb nehézséget s diszkreditálja az államcél-elméleteket. Miért? Mert ugyanazon formális célhoz sokféle konkrét eszköz mint alsóbbrendű cél vezethet, s ezek igen sok esetben, bár különbözők, többé-kevésbé logikusan levezethetők a végső formális célból. Ha az erkölcs a végső cél, mennyi mindenféle eszköz mint részletcél állítható ennek szolgálatába a platóni nő- és vagyonközösségtől kezdve az egyszerűséget, szegénységet és egyenlőséget a guillotine árán is követelő jakobinizmusig, de mindig az erkölcs jogcímén. Vagy ha az államcél eudaimonisztikus, azaz a közboldogság, milyen rugalmasan lehet ezzel igazolni a szélső fejedelmi abszolutizmust éppen úgy, mint a kommunizmus proletárumalmát. Milyen könnyen hajlítható a közboldogság értékmérő vesszeje bármely uralkodó hatalomhoz! A jurisztikus államelmélet a végső célt a jogban, az egyéni szabadságok biztosításában látja. De a jog formális elve is tartalmilag mennyire egymástól elütő intézkedést tarthat! S mégis mindenki érzi, hogy az állam céljában benne kell rejlenie valami módon az erkölcsnek is, a jognak is, többé-kevésbé a közjólét gondolatának is. Persze erkölcsön a legtöbb ember az uralkodó pozitív erkölcsöt érti; a jog és közjólét fogalma viszont sokféle árnyalatú lehet, főképp a szerint, vajon az állam céljáról elmélkedő egyének értékérzése az individualizmus vagy pedig az univerzalizmus felé hajlik.

A KULTÚRÁLLAM CÉLJA

Ha keressük azt az átfogó célgondolatot, amelyben rejlő érték-eszme megvalósítását végső elemzésben az államnak szolgálnia kell, ezt csak a kultúrában találhatjuk meg. A kultúra ugyanis az abszolút értékeknek rendszere: a jónak, igaznak, szépnek és isteninek értékei, amelyeknek megvalósulási formái: az erkölcs és jog, a tudomány, a művészet és a vallás.

Mi az emberiség végső rendeltetése? A kultúra értékeinek a sok évezredes fejlődés folyamán való objektiválása. Sőt a fejlődésnek is a világtörténet lassan hömpölygő időárájában az a mértéke, vajon az emberiség szellemi erőinek kibontakozásával mennyiben tudja megközelíteni ezeket az értékeket. A kultúra értékrendszere az emberi haladás célja, egyben mértéke. E végre van a földön az egyén, a nagyobb lelki közösséget alkotó nemzet s végül a nemzeteket átfogó emberiség, melynek öntudatos történeti egységet éppen a humanitás eszméje, vagyis az a feladat kölcsönöz, hogy mennél teljesebben bontakoztassa ki a legkülönbözőbb fajokban és nemzetekben rejlő emberi szellem a maga erőt, ami viszont azt jelenti, hogy törekedjék a kultúra értékeinek megvalósítására. A kultúra az emberiség mint egész életének – a pusztá állati vegetatív életfolyamattal szemben – legbensőbb értelme és legfőbb célja. Az emberi történet, antropocentrikus nagyzással szólva, [vagyis] a „világtörténet” tényének az értékek normatív síkján mint eszmény a világkultúra felel meg.

Egyének, nemzetnek, emberiségnek végső célja tehát, bár különböző úton és dimenzióban, egy: a kultúra értékrendszerének megvalósítása. Minthogy pedig az állam nem egyéb, mint a nemzetnek külső jogi és hatalmi szervezete, ennek végső célja sem lehet más, mint a nemzeté: a kultúrának fokozatos megvalósítása.

Az állam magában véve sem nem értékes, sem nem értéktelen társadalmi alakulat. Értéket és legitimitációt neki a kultúra mint rajta túlfekvő cél kölcsönöz, melynek megvalósítását lehetővé teszi. Ezt különösen ki kell elméletileg emelnünk az államról való legszélsőbb negatív állásponttal, az anarchizmussal szemben, mely az állam létjogát azért tagadja, mert benne csak az embernek abszolút személyes szabadságát korlátozó, reá jogi kényszer alkalmazó hatalmat lát. Szemében az ilyen szervezett és rendszeres hatalmat az emberiség haladása feleslegessé teszi. Az anarchizmus az államelméletben ugyanolyan szerepet játszik, mint a szkeptizmus az ismeretelméletben. Aki ugyanis az igazság megismerésének lehetőségét tagadja, ezzel máris egy igazságot elismer, ti. azt, hogy nem vagyunk

**átfogó célgondolatot
csak a kultúrában
találhatunk** ””

képesek az igazságot megismerni. Hasonlóképp: aki az államnak mint a kultúra értékrendszerét szolgáló jogrendnek és hatalomnak létjogát tagadja, egy jogszabályt már elismer, mégpedig azt, amely megtiltja az emberek közt a jogi kényszert. De hogy ennek a tilalomnak szankciója legyen, ahhoz már kell egy szervezett közhatalom, mely ezt a tilalmat végrehajtja, s akkor már az államfogalom embriója kezd kibontakozni előttünk.

KULTÚRA HATALOM ÁLTAL – HATALOM KULTÚRA ÁLTAL

Ha az állam mint jogrend védi s ezzel lehetővé teszi a kultúra fejlődését, akkor viszont a kultúra meg mindjobban etizálja, szellemmel, értékkel telíti meg az államot. Minél fejlettebb ugyanis a kultúra, azaz minél több valósul meg az értékrendszerből, annál jobban fejlődik a pozitív jogrendszer is. A jog ideálja ugyanis az erkölcs. A pozitív, történeti jog úgy fejlődik, hogy – ha zegzugos úton is – mindjobban közeledik az erkölcshez, a jogtudat nyomon kíséri az erkölcsi értéktudat haladását: a jogfejlődés ideális végső pontján a jog már azonos lenne az erkölccsel, a jogi tételek fednék a helyes erkölcsi értékítéleteket. A jognak és az erkölcsnek ez a viszonya alapja egyszersmind a jogállam és a kultúrállam viszonyának is. A jogállam szükségképpen kultúrállammá emelkedik, ha a jogi értékek mélyén rejlő erkölcsi értékeket is közvetve meg akarja valósítani.

Az állam másik főjegye a *hatalom*. Ez az állam fennmaradásának és önkifejtésének eszköze, melynek alkalmazását a jog szabályozza. Viszont a *kultúra* az a végső cél, melyet a hatalomnak a jogtól szabályozott alkalmazása szolgálni köteles. De mi a közelebbi viszonya az állami hatalomnak a kultúrához? Vajon lehet-e 1) hatalom által kultúrát s 2) kultúra által hatalmat teremteni és fokozni?

1) A kultúrjavarokban rejlő értékjelentéseket át kell élni, személyesen autonóm módon felismerni. Az értékélménynek ez az egyéni természete már eleve akadálya annak, hogy a hatalom pusztá parancsszavára közvetlenül mélyebb kultúra fejlődjék ki. *A szellem hatalom, de a hatalom nem szellem*. A pusztá hatalom nem tudja az értékélményeket, ezeket a legbensőbb, irracionális, „meleg” szellemi aktusokat kiváltani. Hiába rendeli el az állami hatalom, mit tartsak erkölcsösnek és mit erkölcsstelennek, mit érezzék szépnek s mit rútnak, mit szeressek s mit gyűlöljek. A szellem talaján minden halkan, magától, szabadon nő, erőszakkal bensőleg semmi sem fejleszthető. A hatalomtól külsőleg erőszakolt kultúra gyökértelen, éretlen, senyvedt művirág.

Azonban, ha a hatalom nem tud is így közvetlenül új értékfelfogást, azaz kultúrát teremteni (legfeljebb többé-kevésbé ennek csupán racionális és technikai elemeit), mégis egy sereg fontos eszköz áll rendelkezésére, amelyek segítségével a kultúra megindulását és fejlődését közvetve fokozatosan elősegítheti. Először is gondoskodhat a kultúra anyagi feltételeiről: a legkülönbözőbb fajta iskolákról s egyéb kultúrintézményekről, ezek méltó fenntartásáról és fejlesztéséről.

Mindezek az intézmények nemcsak az ész csiszolása, hanem érzelmi ráhatás, példa[adás], szuggesztívó, imponálás útján előkészítik a fogékonyságot a kultúrához szükséges értékélményekre. Az iskolai nevelés, a [ki]-finomultabb szokások, irodalmi és művészeti ráhatás, főképp az új nemzedék lelkében, lassanként meg tudja

teremteni azt a lelki talajt, mely a kultúrjavarok értékjelentésének megragadásához, kiéréséhez, sőt további fejlesztéséhez szükséges.

Igy lassú és fáradtságos módon az állami hatalom is tud közvetve kultúrát fejleszteni, s meg tudja találni az utat a szellem világába. Ez, mint kultúrállamnak, a maga céljából folyó kötelessége is. A kultúra fejlesztésére irányuló politikában az állami szuverenitás komor ércábrázata önkénytelenül is megenyhül és átszelleml, mert a kultúrának mint az államcél erkölcsi-szellemi oldalának fénye vagy legalábbis ennek visszaverődött sugarai érik. Az *eszmék hatalma és a hatalom eszméje nem ellentétes*, mert az állam valóságos hatalma is lényegében azoknak az értékeszméknek hatalmán alapul, melyek az állam intézményeibe történetileg irradiálódtak [kiszugároztak] s valósággá szilárdultak.

**a kultúra szellemmel
telíti meg az államot**

2) A másik, megfordított kérdés: rejlik-e hatalom a kultúrában? Lehet-e kultúra által hatalmat teremteni? Ez a kérdés a valóságos államot mint hatalmi szervezetet a történet folyamán mindig mélyebben érdekelte: nem a kultúráért mint végső államcélért fejlesztette a hatalmat, hanem a hatalom fokozására

Nemzetállam – Gábiel arkangyal alakja a millenniumi emlékművön a Hősök terén
(Fred Romero felvétele / Flickr)

Kultúrállam – Kilátás a Klebelsberg minisztersége alatt felszentelt szegedi Fogadalmi Templom (Magyarok Nagyasszonya-székesegyház, Szegei dóm) tornyából, 1936
(Fortepan / Bartha Emese)

a kultúrát. Nem a kultúra volt előtte a cél s a hatalom csak eszköz, hanem a hatalom a cél s a kultúra csak eszköz.

A kultúra ugyanis szellemi hatalmat jelent, s ez a szellemi hatalom egyik legfőbb forrása a fizikai hatalomnak is. Ez érvényes a kultúra valamennyi megjelenési formájára. A tudomány a természet és a társadalmi élet törvényeit kifürkészve, a bekövetkező jelenségeket előre látja, a természet kincseit kiaknázza, új hasznos energiaforrásokat nyit meg, a technika útján a termelést megsokszorozza, a teoretikus tudás alkalmazásával gazdasági s így politikai hatalmat jelent. Az ízlést finomító művészet elsősorban szellemi hatalom marad, amikor a nemzet öntudatát fokozza, de gazdasági értéke miatt anyagi hatalom forrása is lehet. Az állam hatalmának legfőbb alapja azonban az erkölcs: a polgárok önfeláldozó bátorsága, munkakedve, kötelesség- és felelősségtudata, szolidaritásérzése, a nemzet felsőbb missziójába vetett hite. Minél műveltebb egy nemzet, azaz minél szélesebb rétegeiben a tudásnak és az erkölcsnek minél magasabb fokán áll, annál jobban tudja a maga szellemi és anyagi energiáinak növelni, tehát annál hatalmasabb is. A kultúra értékeinek megvalósítása, a kultúrjavak fokozása egyben a hatalom fokozása is. Az utóbbi nem ideális öncél, de a kultúrának mint tevékenységnek természetes történeti mellékterméke. Sok barbár népet azért fűjt le a Történet géniusza bolygónk színpadáról, mert nem volt fogékonysága a kultúrértékek iránt, s helyet kellett engednie oly érdemesebb népeknek, melyek szelleme mozgékonyabb és alkalmazkodóbb, melyekben több az iniciatíva, bátorság, munkakedv, erkölcsi tisztaság és szívósság. A történet tanúsága szerint a primitívebb népek, bár egy időre hódítóként léptek fel, vagy kénytelenek voltak átvenni a magasabbrendű kultúrát s ennek szolgálatába állni, vagy elpusztultak, szétszóródtak s más népekben feloldódtak. A kis Európa népei majdnem az összes többi földrészt igájukba hajtották, s ma közvetve majdnem az egész Földnek urai: ez a legfényesebb bizonyítéka annak, hogy a kultúra valóban hatalom is.

De nem ellenkezik-e a kultúrának mint értékrendszernek ideális lényegével a hatalom, mely végső elemzésben mégis erőszakot, az egyéni vagy nemzeti személyiség erkölcsi autonómiájának megsértését jelenti? Az abszolút értékek megvalósítást követelnek. Ha egy nemzet (állam) az értékek realizálásában jobban kitűnik, a benne rejlő szellemi energiákat buzgóbban s nagyobb erőfeszítéssel bontakoztatja ki, s így fejlettebb kultúrára tesz szert, akkor természetes, hogy részint önkénytelenül, részint tudatosan ebben a fejlettebb kultúrában rejlő szellemi és anyagi hatalom expanzióra tör, s legyűri a jóval kisebb kultúrájú államot, melynek népe nem fejt ki akkora munkát az értékek megvalósításában. A kultúra eszményének feltétlen megvalósítási kötelessége formálisan igazolja a fejlettebb kultúra szellemi s ebből folyó politikai hatalmát. A kultúrának és a hatalomnak fogalmi tehát nem abszolúte idegenek egymástól. Más kérdés azonban, vajon adott történeti esetben a kulturális felsőbbtség erkölcsi joga nem pusztán idealizáló ürügye-e a brutális és önző hatalomvágynak, s a legfőbb szellemi értékek uralma, a kultúra imperializmusa mögött nem rejtőzik-e csupán a területi-hatalmi megnagyobbodás vagy az anyagi kizsákmányolás erkölcsstelen ösztöne?

Kultúra által hatalom, mint látjuk, szerezhető. Ez nemcsak sokszor megisméltető történeti tény, hanem kultúrfilozófiailag, sőt etikailag igazolható is.

**a szellemi hatalom
egyik legfőbb forrása
a fizikai hatalomnak**

NEMZETI KULTÚRPOLITIKA

A kultúra értékeinek megvalósítása az állam végső ideális célja, melyet csak mint eszköz szolgál a jogtól szabályozott állami hatalom. Bár az államnak valamennyi (jogalkotó, végrehajtó, gazdasági stb.) működése végső elemzésben ebbe az ideális célba fut össze, mégis van egy külön tevékenységi köre, mely a kultúra értékrendszerének megvalósítására sajátképpen törekszik, az idevágó konkrét célokat kitűzni, s ezekhez a legalkalmasabb eszközöket alkalmazni iparkodik: a *kultúrpolitika*. A kulturális államcél-elméletbe, melynek körvonalait itt vázoltam, így tagolódik bele természetesen a kultúrpolitika, egyszersmind így tűnik elénk az államéletben való centrális szerepe és jelentősége.

A kultúrpolitika tüzi ki a nemzeti művelődés eszményeit, gondoskodik az ezeket megvalósítani hivatott erőkről és intézmények szervezéséről, kitapogatja a nemzet lelki szükségleteit, s ezeket tervszerűen kielégíteni iparkodik. Amint a gazdasági és társadalmi politika a gazdasági javak megfelelő termelése és igazságos elosztása fölött őrökdi, a kultúrpolitikának az a feladata, hogy a művelődési javak helyes termeléséről és elosztásáról gondoskodjék, s ezzel a társadalmi egyensúlyt biztosítsa. Mert a társadalom, mint egész, csak úgy egészséges szellemileg, s csak úgy képes a szükséges szolidaritásra és közös munkára, ha szervezetének valamennyi tagja a neki megfelelő műveltségben valóban részesül. Csakis a szellemi javak helyes ökonómiája biztosítja mind az egyénben, mind a kollektív nemzeti lélekben szunnyadó erők teljes kibontakozását, ami viszont feltétele annak, hogy a végső cél, a kultúra értékrendszere mennél hatékonyabban és nagyobb mértékben megvalósuljon.

A kultúrpolitika jelentősége az államcél szempontjából akkor szökik különösen szemünkbe, ha egyrészt az állam politikai szervezetéhez, közjogi berendezéséhez, másrészt gazdasági és társadalmi politikájához való viszonyában vesszük szemügyre. Ugyanis, ami az elsőt illeti, nyilvánvaló, hogy csakis a fejlett szellemi kultúra biztosítja az állami hatalom és a jog helyes gyakorlását. A jogoknak és jogegyenlőségnek csak úgy van értelme és egészséges társadalmi funkciója, ha a társadalom tagjait megfelelő műveltség képesíti a jogok helyes gyakorlására. Csak a műveltség bizonyos fokára emelkedett polgárok tudják a demokratikus intézményeket és egyformán kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai. A kultúrpolitika és a gazdaságpolitika mélyebb viszonya pedig abban rejlik, hogy az anyagi kultúrát is voltaképpen a szellem teremti, mozgatja és lendíti.

A fejlettebb, kicsiszolt értelem, az élénkebb képzelet, a kitarító akarat s önkéntes fegyelem fokozza fel s teszi mind gazdaságosabbá a munkát; a fejlettebb, műveltebb szellem tud csak hajlékonyán alkalmazkodni a mindenkori gazdasági feltételekhez, teremti meg a technikát, nyit meg új energiaforrásokat s veti meg az élet mind előnyösebb gazdasági alapjait, amivel egyszersmind lehetővé teszi a kultúra további fejlesztését. A szellem, a kultúra mintegy az anyagon keresztül fokozza fel önmagát.

Mi szabja meg a kultúrpolitika feladatkörét s ennek egyes ágazatait? Természetesen az értékrendszer szerkezete. A szellemi javak, melyeknek ápolásáról, fejlesztéséről és helyes elosztásáról a kultúrpolitika törekszik gondoskodni, az önértékek (jó, igaz, szép és isteni) körül kristályosodnak, mert a szellemi javak nem egyebek, mint a kultúra értékeinek emberi tevékenység útján konkrét formákban való megjelenései. Ahányféle faja van tehát a kultúra ezen megvalósulási formáinak, annyiféle ága van a kultúrpolitikának is. A négy alapértéknek megfelelő szellemi javak: az erkölcs, a tudomány, a művészet és a vallás. Ezeknek megfelelően a kultúrpolitika ágai: erkölcs- vagy neveléspolitiká, tudománypolitika, művészetpolitika és vallás- vagy egyházpolitika. Jellemző, hogy a kultúrpolitika adminisztratív területén történetileg is ugyanezek az ágazatok alakultak ki, melyekre értékelméleti megfontolás útján jutottunk.

Minthogy pedig az, ami belülről a nemzet, kívülről az állam, természetes, hogy a 19. század folyamán nagyra nőtt nemzeti tudatosság a nemzetnek oly mélyen érzett különzerű kulturális hivatottságát és misszióját átsugározta külső hatalmi szervezetére, az államra is. E szerint az állam nemcsak arra való,

hogy arról gondoskodjék, hogy polgárai biztonságban érezzék magukat és jóllakjanak, hanem arra is, hogy a fizikai önfenntartáson felül az emberhez mint eszes lényhez méltóan, a szellem világába is felemelkedhesse, a nemzetben rejlő szellemi értékeket kifejthesse.

Az állam nemcsak adót behajtó, kényszerűt alkalmazó

köz hatalom, hanem szellemi-erkölcsi célok és értékek hordozója is, a nemzet külsőleg megnyilvánuló méltóságtudata és tekintélye. A nemzet mint közösség, történeti organizmus: az állam viszont ennek tudatosan szervező életalakja. Amit tehát a nemzeti társadalom nem tud magától megtenni, főképp anyagi erő és szervezet híján, azt pótolja, segíti, kiegészíti s szervezi az állam a kultúra terén is. Tulajdonképpen a nemzet a kultúrának célhordozó alanya, s az államhatalom e kulturális célok külső objektíválója. Minthogy a nemzetállamban nemzet és állam ugyanazon egy „szubsztanciának” csak két aspektusa, de lényegben azonos: természetes, hogy a nemzeti kultúrjavak ápolásának és fejlesztésének szervezése fokozatosan a liberális államdogmatika ellenére is az állam kezébe ment át.

Nem az államteóriák teremtették meg tehát a kultúrállamot, bár a kultúrállam elméletének lényege már a 19. század elején készen volt a nagy német idealizmusban, hanem a nacionalizmusnak meleg benső lelki áramlata, mely még az uralkodó liberális államfelfogás atomisztikus individualizmusával szemben is fokozatosan bele tudta szőni gyakorlatilag az államcélba a nemzeti kultúra fejlesztését. Így a nacionalizmus ívelte át a kultúra hídján az államcélban az örök értékeket s a kor aktuális történeti értékeit. A nemzeti eszme, a nemzeti kultúrának szellemi expanzív ereje avatta valóban az államot kultúrállammá, s építette bele a zord állami mechanizmusba, mint egyik főtengelet, a kultúrpolitikát. De ezen keresztül és felül a nacionalizmus lelki talaján nő ki az az államcél-elmélet is, mely az állam végső ideális rendeltetését általában a kultúrában pillantja meg. ■

az anyagi kultúrát is a szellem teremti